

עברית מקראית, עברית חדשה
חפיפה והבדלים במערכת הפועל ואוצר המלים
והשלכות על ההוראה בבתי הספר בתפוצות
רחל חלבה
2019

מילות מפתח: עברית מקראית/מודרנית בבתי ספר בתפוצות Biblical/Modern Hebrew in Day Schools

בבתי הספר היהודיים בתפוצות לומדים התלמידים ברמות השונות הן עברית חדשה והן פרקי תנ"ך ולימודי קודש אחרים. המורים המלמדים נושאים אלה, אינם בבהכרח אותם מורים, ובדרך כלל נראָה, שלא נעשה תיאום בין שתי חטיבות הלימודים הללו. מחקרים שנעשו על הוראת התנ"ך בתפוצות ומידת הקניית העברית המקראית בתוכה, אינם בודקים את שאלת התיאום או העדר התיאום בין שעורי העברית לשעורי התנ"ך (Hassenfeld, 2018), (Pinsky Greenberg, 2016)¹. וחבל! לחפיפה ולהבדלים בין העברית המקראית והחדשה עשויות להיות השלכות משמעותיות על ההוראה והלמידה של השתיים - הם יכולים לתמוך, אבל גם להציב אתגרים, הן בהקניית העברית החדשה והן בלימוד פרקי התנ"ך. מודעות המורים לחפיפה ולהבדלים בין השניים, חשובה לא רק להעמקת ידיעותיהם ולהעשרתם, אלא גם כדי לסייע להם לקבוע סדרי עדיפויות בבואם להקנות את הדקדוק ואוצר המלים כאן וכאן.

נושא יחסי הגומלין בין הוראת העברית המודרנית לבין החשיפה לעברית המקראית תוך לימודי התורה/נ"ך בבתי הספר בתפוצות לא זכה לתשומת לב רבה. נראה שהיחיד שטיפל בנושא זה ביסודיות, בדגש על בחינת אוצר המלים, היה שלמה הרמתי שתורמתו תוזכר להלן. משום כך, אין מאמר זה יכול להיעזר הרבה באחרים. אינני מבקשת אם כך, לקבוע דברים נחרצות, אלא להעלות שאלות, להציע הצעות ולהזמין נסיונות ומחקרים חדשים, מתבקשים, סביב השאלה: האם, כטענתי, תאום מחושב בין שתי חטיבות הלימודים הללו יתרום לשיפור התוצאות. כדי לאשש את הדברים אדון תחילה בפועל המקראי – בעית פענוח הזמנים במקרא והקושי שתלמידים הלומדים פרקי תנ"ך במקביל ללימודי העברית החדשה, עלולים להתקל בו. אמשיך במה שניתן להפיק מן החפיפה הגדולה בין העברית המקראית לחדשה באוצר המלים השכיח. תוך כך אפנה את תשומת הלב לצורך ברשימות שכיחות מעודכנות לבתי הספר.

מערכת הזמנים של הפועל המקראי

מכיוון שהצורות במערכת הפועל המקראי זהות כמעט לאלה שבעברית החדשה² ניתן לצפות שהדבר יקל על לומדי העברית החדשה לקרוא גם בפרקי התנ"ך. ולא כך. בכיתות העברית המודרנית בתפוצות, סדר הוראת הפועל, או

¹ גם תגובות לא פורמאליות, לשאלותי בפורום הבינלאומי המתקשב למורי העברית במכון 'מופ"ת', יעידו על כך.

² בעיקר, חוץ מ

- הרשות להחליף את צורת הרבות: תכתובנה, כתובנה בצורת הרבים.

אפילו סדר החשיפה אליו, נעשה על פי שילוב של השכיחות בעברית שלנו היום יחד עם מה שנתפס כקל יותר ללמידה. כלומר, בדרך כלל לומדים התלמידים תחילה את הבינוני (קוטל) ואת שם הפועל (לקטל), ואחר כך את העבר (קטל). רק הרבה יותר מאוחר, ילמדו את העתיד (יקטל), המשמש היום, בלשון הדיבור, גם כציווי. ואולם, דא עקא, במקרא, שקטעים/פרקים מתוכו אמורים התלמידים לקרוא כבר בכיתות הנמוכות, צורת הפועל השכיחה ביותר היא דווקא **יקטל**, ואחריה **קטל**! כלומר, אם התלמידים בכיתות הנמוכות, עדיין לא למדו, או אפילו לא נחשפו, למה שהיום הן צורות ה**עבר** וה**עתיד**, הם יפגשו אותן לראשונה, כשיקראו טקסטים מן התורה. אפילו אם יכירו את שתי צורות הפועל הללו, לא ידעו בהכרח על איזה 'זמן' הן מצביעות, כי הרי בעברית המקראית ההבחנה בין הזמנים במקרא פחות ברורה מכפי שהיא בעברית היום.

אם נשאל יודעי עברית ילידים, אנשים מן השורה (כולל רבים מאלה המלמדים עברית בבתי הספר בתפוצות), מה ההבדל בין העברית המקראית למודרנית, קרוב לוודאי שהתשובה תהיה: 'ו' ההיפוך - יש ו' לפני הפועל, והיא הופכת עתיד לעבר ועבר לעתיד'. והרי התאור איננו משקף את קשת האפשרויות הרחבה, שעליה עשויות להצביע במקרא צורות הפועל **קטל** ו**יקטל**, כמו גם ה**בינוני**. עם זאת, ולמרות אותה תפיסה הפשטנית, דוברי/קוראי עברית ילידים (שלא כלומדי עברית כשפה נוספת), מבינים אינטואיטיבית, ובדרך כלל נכון, את ה'זמן' בהרבה מן הטקסט המקראי. כך לדוגמא, צורות הפועל **יקטל**³ ו**קטל**, מורות על נקודות וקטעים שונים על ציר הזמן, כמו גם על מודוסים ואספקטים שונים וכל אלה, בשכיחות שונות:

• **יקטל**

עבר – **ישפט** שמואל את ישראל (שמואל א ז, טו)

עבר – אז **ישיר** משה (שמות טו, א)

הווה – ותפלת צדיקים **ישמע** (משלי טו, כט)

הוראה – חג המצות **תשמר** (שמות כג, טו)

יוסיב (איווי/הוראה עקיפה לגוף שלישי) – **ישרצו** המים שרץ נפש חיה (בראשית א, כ)

עתיד – לא **ישא** גוי אל גוי חרב ולא **ילמדו** עוד מלחמה (ישעיהו ב, ד)

ההיקרות השכיחה ביותר של **יקטל** מצביעה על העבר, בעיקר כאשר היא מופיעה כ**ויקטל**, וניקודה של ה-ו' מיוחד (ושונה מזה של ו' החיבור). **יקטל** כשלעצמה, מופיעה בשכיחות קטנה יותר מ**ויקטל**. היא אינה מצביעה רק על העתיד, אלא גם על: ההווה, מתן הוראה, ומה שיעשו לקרותי (איווי, הוראה עקיפה, תנאי, ברכה, קללה...).

- הפסקת השימוש ביקטל המקוצר (וירא, ותשלך, ויצו, יהי ...)

- הפסקת השימוש במקור המוחלט: (הלוך הלכו...)

³ השכיחה יותר במקרא

אם כך, ה' ו' של **יקטל** אינה 'הופכת' רק עתיד לעבר, ולכן, מוטב לקרוא לה בפשטות באוזני התלמידים – ו' העבר⁴, ולא ו' ה'היפוך'.

וכמה דוגמאות לשימוש המקראי ב **קטל** :

• **קטל**

הווה – קח נא את בנך את יחידך אשר **אהבת** (בראשית כב, ב)

עבר – חלום **חלמתי** (בראשית מא, טו)

עתיד – **ושפט** בין הגויים (ישעיהו ב, ד)

הוראה – **ואהבת** את ה' אלהיך (דברים ו, ה)

תנאי – אם שמע תשמעו אל מצותי... **ונתתי** מטר ארצכם בעתו... (דברים יא, יג-יד)

יוסיב (הוראה עקיפה לגוף שלישי) – **ושמרו** בני ישראל את השבת (שמות לא, טז)

קטל. אם כך, מצביעה בעיקר על העבר, ואילו **וקטל**, בתוספת ו' (הזהה בניקודה ל ו' החיבור), אינה הופכת עבר רק לעתיד, אלא מצביעה בנוסף לכך, על הציווי, ועל מה שיעשוי לקרות: (איזוי, הוראה עקיפה, תנאי, ברכה, קללה...). מוטב אם כך, לא לכנות גם את ו' (החיבור) הזאת - ו' ההיפוך, כי הוראותיה מגוונות יותר מהיפוך בלבד.

המודל הפשטני⁵ במוצהר, שלהלן, מורה על תפוצת הזמנים של צורות **יקטל/קטל** שעליהם הן עשויות להורות. גופן גדול מייצג שכוחות גבוהה, ולהפך. המודל מראה בבירור, לא רק ששתי הצורות מצביעות על 'זמנים' דומים, אלא שבמרבית ההיקריות שלהן (**ויקטל/קטל**) מצביעות על העבר.

ה'זמן'	הצורה	ה'זמן'	הצורה
עבר!!!	ויקטל	עבר!!!	קטל
<ul style="list-style-type: none"> • הווה • עתיד • ציווי • ומה שיעשוי לקרות <small>(איזוי, ברכה, קללה, איום, תנאי, אפשרות, הוראה עקיפה, וכו')</small>	<ul style="list-style-type: none"> יקטל ויקטל 	<ul style="list-style-type: none"> • עתיד • ציווי • ומה שיעשוי לקרות <small>(איזוי, ברכה, קללה, תנאי, אפשרות, איום, הוראה עקיפה, וכו')</small>	<ul style="list-style-type: none"> יקטל
		הווה (ידע, אהב וכו')	קטל
עבר	יקטל	עתיד	קטל

כאמור, למרות ה'ניזילות' הזאת של מערכת הפועל המקראי, דוברים/קוראי העברית הילידים יכולים 'לסדר' די נכון את הפעלים בטקסט על ציר הזמן, ומסתבר, שלא מעט, עלפי ההקשר. כך הם מבינים:

- מה שכבר קרה - עבר

⁴ ובאנגלית **past** ו' - מונח שחידשתי בספרי 'הנה - עברית מקראית בדרך המעשית' (2017)
⁵ בעקבות המודלים המוגשים בספרי 'הנה - עברית מקראית בדרך המעשית'

- מה שקורה בזמן אמירת/חיבור הדברים - הווה
- ומה שיקרה או שעשוי/עלול לקרות – עתיד, צווי, איווי, ברכה, קללה, אפשרות, תנאי, איום, הוראה עקיפה, וכו'.
- ואולם, בלשוניותיהם של מרבית התלמידים בבתי הספר היהודיים בתפוצות (אנגלית, צרפתית, ספרדית, למשל), ציר הזמן מחולק בדקדקנות לקטעים מקטעים שונים. בלשונית אלה יש בדרך כלל סימנים צורניים ברורים למדי לזמנים/tenses כדי לבטא: עבר, ועבר קודם, וגם מה שיקרה בוודאות, ומה שאולי יקרה (מודוס), ואפילו אם הפעולה חד פעמית, חוזרת או מתמשכת (אספקט), וכך הלאה וכך הלאה. לכן, ה'ניולות' של מערכת הפועל המקראית, עלולה להוות עבור התלמידים קושי נוסף בפענוח זמני הפעלים.
- איך ניתן להתגבר אם כך, על שני הקשיים שהועלו:

- סדר ההוראה השונה של צורות הפועל במודרנית ובמקראית

- ההבדל בפענוח 'זמני' הפועל במודרנית ובמקראית

אציע כמה רעיונות שכדאי יהיה לנסות הן בהוראת העברית המודרנית והן בשעורי התנ"ך/לימודי קודש:

בשעורי העברית המודרנית.

- יש לטפח הכרות טובה של התלמידים עם פעלים שכיחים בעברית מודרנית, שרבים מהם שכיחים גם בעברית המקראית (ויותר על כך, להלן). יש לתרגל את זהו הפעלים הללו, גם כשהם מופיעים בטקסט המקראי בצורת פועל, שעדיין לא נלמדה. כך, אם ייתקלו התלמידים בכיתות הנמוכות, (שעד כה למדו ממש רק את הבינוני ואת שם הפועל), ב **וַיִּדְבֹּר** או **דָּבַר**, יוכלו לנחש את משמעות הפעלים (לא את הזמן) עלפי השורש/הצליל בצורות **מְדַבֵּר/לְדַבֵּר** המוכרות להם.
- עוד לפני לימוד פורמאלי של **העבר והעתיד** בלשונונו היום, אין להימנע מ**לחשוף** את התלמידים לצורות הללו. כדאי שהמורים (לא התלמידים) ישתמשו בצורות אלה בשיחה, ושהתלמידים ישמעו אותם בסיפורים ובשירים. בכיתות הנמוכות תהיה זו **משימה** בלבד, ללא ציפיה להפקה בדיבור ובכתיבה. כך, כשייתקלו התלמידים בצורות **יקטל/קטל** בסיפורי התורה, הן לא יראו ולא ישמעו להן זרות לגמרי. הכרות כזאת עם הצורות עדיין לא תאפשר להם לפענח את הזמן. פענוח כזה יטופל בשעורי התנ"ך.

בשעורי התנ"ך

- יש לעודד את התלמידים ל**נחש** את 'זמנו' של הפועל המקראי, ניחוש מושכל, על פי ההקשר. ההקשר הנו מרכיב בעל עוצמה בהבנת כל טקסט (Omaggio Hadley 2001).
- גם אם התלמידים עדיין לא למדו באופן פורמאלי את **העבר והעתיד** בשעורי עברית מודרנית, יש ללמד אותם איך ל**זהות** בטקסט את הצורות השכיחות הללו, בעיקר כשהן מצביעות על העבר בצורות **קָטַל/וַיִּקְטַל** (השכיחות ביותר במקרא. לצורך זה כדאי ללמד, אפילו בכיתות נמוכות, לזהות את:

ובאמת, כשבוחנים את הפעלים השכיחים במקרא, מוצאים, שאנחנו עדיין: אוכלים ושותים, ורואים ושומעים, קמים ועומדים, באים והולכים, ואוהבים... באותם פעלים ממש⁷. וכשבוחנים את השמות השכיחים במקרא, אנחנו מוצאים, למשל, שבמשפחה יש לנו עדיין אב ואם, בן ובת, ואח ואחות. אנחנו גרים בְּבֵית, שותים מים ואוכלים לחם, וסופרים את הימים, השבועות, החודשים והשנים... באותם שמות ובאותם מספרים ממש⁸. אנחנו משתמשים עדיין בהרבה מאותן מלות יחס, אפילו על נטייתן⁹, ועוד, ועוד - דוגמאות רבות של חפיפה באוצר המלים ובנושאים דקדוקיים שונים¹⁰. לכן, אין פלא שלמרות המרחק בזמן, נראה שאנו, דוברי העברית הילידים, מבינים לא רע טקסט מקראי ומרגישים בדרך כלל, שאנחנו קוראים טקסט בלשונונו (וכן, למרות דברי המקטרגים הטוענים את ההפך). הדברים אמורים לא רק בסיפורת המקראית, אלא לא מעט אפילו בשירה (תהלים, למשל).

ובכל זאת, יש כמובן גם להיזהר: באוצר המלים השכיח, החופף, יש לפעמים ההבדלים דקים, ולא פעם גם הבדלים גדולים בין העברית המקראית למודרנית - המשמעות יכולה להיות זהה, חלקית, או שונה ממש. הנה דוגמאות למשמעויות נוספות של כמה פעלים על לאלה שיש לנו היום: שמע - הבין, ישב - גר, קנה - ברא, ודוגמאות למשמעויות נוספות של כמה שמות על לאלה שבהן אנחנו משתמשים היום: בית - משפחה, לחם - מזון בכלל, נער - לא רק בן עשרה, אלא ילד, ואפילו תינוק, וכמובן, משרת, ועוד שמות שמשמעותן היום כבר איננה כמו זו שבמקרא: מצווה - עדיין איננה מעשה טוב, אלא צווי, עלם - הוא במרבית ההיקריות דווקא זמן [נצח] ולא מקום [העולם שבו אנו חיים], צדקה - עדיין איננה מתן תרומה, אלא יושר, שלמות מוסרית, אמת, וגר - איננו מי שהתגייר, אלא מי שמתגורר בקרב מי שאינם בני עמו.

במקרים כאלה, יש כמובן, להפנות את תשומת ליבם של התלמידים לכך שעליהם להיזהר ולא לכפות משמעויות מאוחרות על הטקסטים מוקדמים.

ובכל זאת, אין בכך כדי להמעיט מחשיבות אותה חפיפה גדולה באוצר המלים. יש לנצל כל הזדמנות לטפח את הכרות התלמידים עם אוצר המלים החופף, כדי שימצאו בספורי התורה הרבה ממה שלמדו בעברית החדשה, ולהפך - יפגשו בעברית של היום, הרבה ממה שיתקלו בו במקרא. כך לדוגמה, סיפור יוסף ואחיו (ראו נספח מס. 4. כהכנה להוראת הסיפור, קידדתי את הטקסט בצבע, כדי להיווכח, כמה מתוכו עשוי להיות מוכר).

ובכל זאת, וככלל, לפני שהתלמידים ניגשים לקריאה וללימוד אינטנסיבי של הטקסט, כדאי שישמעו את הסיפור בלשונם, לאו דווקא בתרגום מדויק, ואפילו בקיצור. כשהסיפור, המסגרת הכללית, ידועים, ייקל על התלמידים להתמצא בטקסט המקורי, ולמצוא בו את המוכר (Omaggion Hadley 2001). ואולם, מכיוון שכאן ייתקלו במלים המוכרות, בצורות שאולי עדיין לא למדו (קָטַל/יָקַטְלוּ/יָקַטְלוּ, תוספת כינויי הקנין לשמות, וכו'), יזדקקו, כמובן, בהתאם לרמתם, לעזרת המורים, שיצטרכו לתווך בינם לבין הטקסט. בהקראה הראשונה, המתווכת, יצביעו

⁷ דוגמאות נוספות בנספח מס. 1

⁸ דוגמאות נוספות בנספח מס. 2

⁹ לעומת נטיית השמות, שעליה ויתרנו בדיבור לטובת 'שלי, שלך...' ודוגמאות למילות יחס בנספח מס. 3.

¹⁰ התאמה במין ומספר בשם ובתואר, סמיכות, ועוד

המורים על המלים השכיחות, שאמורות להיות מוכרות לתלמידים משעורי העברית המודרנית, גם אם צורתן בטקסט שונה ואינה מוכרת. קריאות נוספות, שכמו בכל שעת סיפור, יוגשו בהטעמה ובתאטרליות ההולמת, ישפרו יותר ויותר את ההבנה.

וכאן המקום לציין את חשיבותו הרבה של התיאום בין מורי העברית למורים המלמדים תורה – סמוך ללימוד סיפור יוסף ואחיו, למשל, ייעשה מאמץ מיוחד גם בשעורי העברית להשתמש יותר במלים השכיחות שבסיפור. כך יובטח שאותן מלים שכיחות המצויות בסיפור, ושכיחות גם בעברית החדשה יצללו מוכרות בעת הצגת הטקסט המקראי והתיאור.

במקביל צפויה השלכה גם בכיוון ההפוך - אוצר המלים השכיח בסיפור המקראי, המעוגן בסיפור מענין כסיפור יוסף, סיכויי להיזכר טובים יותר. לכשיזדמן, ותגיע העת, יהיה אוצר מלים זה מובן בשעורי העברית המודרנית, סיכויי לבוא לביטוי בשיחה ובכתב יהיו גבוהים יותר.

הצורך ברשימות מעודכנות של מלים שכיחות לתלמידים

חשיבותה של שכיחות באוצר המלים הובאה לעיל כמובנת מאליה, וכדאי להרחיב מעט. אכן, לשכיחות כוח רב ביותר בלימוד כל לשון. בכל שפה שהיא, מדוברת או כתובה. מספר מצומצם יחסית של המלים השכיחות ביותר תופס חלק עצום מסך המלים השוטפות. כלומר, אם נצליח להקנות לתלמידים בהדרגה¹¹ את 1000 המלים השכיחות ביותר, הם יוכלו להבין כ 85% מהמלים השוטפות בכל טקסט. אם נוסיף עליהן עוד 1000 מילה, הם יבינו כ 95% - עליה קטנה יחסית (הרמתי 1983). ואין מדובר חלילה בציפיה שישננו רשימות מלים, אלא בכך שירכשו אותן באמצעות תוכניות לימודים עשירות ובדרכים הטובות והיצירתיות שהעוסקים/ות במלאכת ההוראה מכירים/ות: שיחה, שירים, סיפורים, משחקים, תרגילים, וכיוצ"ב. אם כל אלה יהיו טעונים באוצר המלים השכיח, וגם כזה השכיח במקרא, התלמידים יפגשו שוב ושוב את המלים, והכרותם אתן תתחזק ותתמוך ביכולתם לפענח באופן טוב יותר כל טקסט, הן מקראי והן עכשווי.

וישנה סיבה נוספת לחשיבות הקניית המלים השכיחות: הכרות טובה עם המלים השכיחות, מְפַנֶּה את המורים ואת התלמידים לטפול במלים לא מוכרות ופחות שכיחות, שיופיעו בכל מצב ובכל טקסט - חיסכון עצום במאמץ ובזמן בכל שלב ושלב. (נספח מס. 5 מדגים היטב את רמת הבנת אותו טקסט עצמו בשלוש רמות, על יסוד הכרות עם כ 500, 1000, או 2000 מלים שכיחות, מצטברות).

ואולם אילו מלים שכיחות יש להקנות? שלמה הרמתי בספרו 'הבנת הנקרא בסידור ובמקרא' (1986) הרכיב שלוש רשימות של מלים שכיחות¹² לבתי הספר בתפוצות:

¹¹ בספרו 'שכתוב דידיאקטי (תשנ"א) מציע ש. הרמתי רשימת תיבות יסוד מן העברית החדשה לבתי הספר בתפוצות שילמדו ב 5 שלבים: 197, 245, 208, 203. שה"כ 1072 תיבות.

¹² לרשימות המקרא והסידור הכניס הרמתי מלים המופיעות מ 25 פעמים ומעלה. את הדרך שבה הרכיב את רשימת הקריאה הכללית מרשימות קודמות [ביניהן רשימת בלגור (1968)] הוא מפרט בספרו 'שכתוב דידיאקטי (תשנ"א).

1172 ¹³	- מקרא
556	- סידור
1072	- קריאה כללית (מודרנית)

הודות לחפיפה החלקית, אך הניכרת, בין שלוש הרשימות, אין הרמתי מציע, כמובן, להקנות את סך 2800 מלים, אלא רשימת מלים גרעינית מצורפת ובה 1736 מלים בלבד¹⁴. זהו מספר מינימאלי סביר בהחלט שיש לדעתו להקנות במשך שנות הלימוד בבית הספר היסודי בתפוצות. (וראו כדוגמא דף ראשון לרשימה זו בנספח מס. 7) האם נכון לאמץ היום את רשימתו של הרמתי כמות שהיא, למרות שאינה מעודכנת? בהיעדר רשימות מעודכנות יותר המיועדות במיוחד לתלמידי בתי הספר, אכן, כדאי לעשות כך, אך עם תוספות משמעותיות למרכיב המודרני מצד אחד, והשמטות של מלים מתוך הרשימה, שהשימוש בהן ירד מאוד. וביתר פירוט: מכיוון שהמקרא והסידור הנם טקסטים סגורים וחתומים, הרי שרשימות המלים השכיחות שמציע להן הרמתי, תקפות, וכך גם חלקן ברשימה המצורפת. ואולם, כשמדובר בעברית החדשה, קיימת בעיה: הרמתי ביסס את רשימת המלים הכללית על רשימות קודמות שהתבססו על טקסטים כתובים בלבד המיועדים לילדים בתפוצות, טקסטים שהיו בשימוש לפני כ-35 שנים. למרות שהרבה מרשימה זו עדיין תקף, חלק ניכר ממנה דורש עדכון. העברית מתפתחת, ומה שהיה נכון אז, כבר איננו מדויק היום. ברשימתו המצורפת יש בוודאי:

- מלים לא מעטות ששכיחותן נשארה כנראה בעינה - חלקן מן המקרא והן עדיין בשימוש¹⁵, וחלקן חדשות יותר¹⁶.

- מלים ששכיחותן במשך השנים ירדה משמעותית, או כאלה שאפילו נדחקו הצידה¹⁷ ויצטרכו לשנות מקומן ברשימה או אפילו לפנותו למלים שכיחות יותר.

על אלה יש להוסיף מלים, שלא היו שכיחות בשנות ה-80 או שלא היו קיימות עדיין ולא הופיעו ברשימה¹⁸. כמו כן, ושלא כמו ברשימות הקיימות, כדאי יהיה לשקול להכניס לרשימה גם מלים הרווחות בדיבור, אך לא בטקסטים כתובים.

המודעות לחשיבות אוצר המלים השכיח יש בה כדי לעודד את העוסקים בהוראה לטפח בתלמידים את ההכרות עם אוצר מלים, שיחסית איננו גדול, ואשר יוכל להקל עליהם להבין אחוז משמעותי ביותר מכל טקסט בעברית שילמדו, קלאסי או עכשווי, ואף לשמש אותם בהנאה רבה יותר בשיחה, בשיר ובמשחק.

¹³ ב תוכנית 'לשון התורה' מציעים רשימה הרבה יותר מצומצמת 303 מלות הבסיס שלטענתם מכסות 65%-80% מכל טקסט בתורה ובנביאים ראשונים. [ומוסיפים על זה עוד 46 תחיליות/סופיות]

¹⁴ וראו בנספח מס. 6 תרשים גס שלי המבטא את החפיפה החלקית בין שלוש הרשימות והרשימה הגרעינית המצורפת הנובעת מתוכן. לאכול, לשתות, לחם, מים, בית ... וכיוצ"ב

¹⁵ להתחיל, להמשיך, להתרחץ, לטייל, משחק, מתנה, בית ספר, כיתה, סיפור, להפסיק, להסביר... וכיוצ"ב

¹⁷ פרדס, תרנגול, אילן, איכר, משק, מושבה, אנו, מר, גברת, לחדול, לְבַאֵר ... וכיוצ"ב

¹⁸ מטוס, טיל, חללית, מחשב, קניון... וכיוצ"ב

למרות חשיבותן בהוראת הלשון, אין בידינו היום רשימות שכיחות מעודכנות המבוססות על טקסטים כתובים, חדשים יותר, לילדים¹⁹. ראוי שיימצאו המשאבים ליצירת רשימות חדשות ומעודכנות לתלמידי בתי הספר. דווקא היום יהיה הרבה יותר קל לשלוף רשימה מעודכנת ממאגרים קיימים ומתחדשים²⁰.

סיכום

התמקדות בדומה והדגשת השונה בין לשון המקרא לעברית שלנו היום יכולים לתרום הרבה הן ליעילות ההוראה בכיתה והן להעמקת הלמידה ולהעשרתה. לשם כך יש לעורר את מודעות המורים, לנסות ולחקור את אפשרויות התיאום בין שתי חטיבות הלימודים, הקלאסית והמודרנית, כמו גם למצוא משאבים שיצרו את הכלים, אשר בעזרתם ניתן יהיה לשפר את הוראת העברית. בעקבות כך יגדל גם הסיכוי ללמידה משמעותית יותר.

ביבליוגרפיה

- בלגור, ר. (1968). *רשימת מלות-יסוד לבית-הספר*. אוצר המורה, הוצאת הספרים של הסתדרות המורים בישראל.
- הרמתי, ש. (תשמ"ב) *שיכתוב דיאקטי*. מאגנס, האוניברסיטה העברית ירושלים.
- הרמתי, ש. (1983) *הבנת הנקרא בסידור ובמקרא*. ההסתדרות הציונית העולמית, המחלקה לחינוך ולתרבות תורניים בגולה. ירושלים²¹
- חלבה, ר. (2017). *הנה – עברית מקראית בדרך המעשית*. הוצאת מאגנס. האוניברסיטה העברית, ירושלים.
- Hassenfeld Z.R. (2018) LaShon HaTorah or LaShon HaKodesh: A Curricular Study of Biblical Hebrew and Chumash Instruction. Presentation at . IJDS Conference, April 2018. Retrieved July 5, 2019 <https://www.brandeis.edu/mandel/pdfs/Session%207.2%20Hassenfeld%20Paper.pdf>

¹⁹ קיימות רשימות שכיחות חדשות לעברית המודרנית המבוססות על קורפוסים עכשוויים כתובים, שהופקו וממשיכות להתעדכן על ידי המרכז הארצי לבחינות ולהערכה <https://hlp.nite.org.il/WebCorpora.aspx>. הרשימות יכולות להיות לעזר בינתיים, אך יש לזכור שלא הופקו מחומרים המיועדים לילדים. המרכז יוכל להפיק רשימות המיועדות לילדים, רק אם יומצאו לו קורפוסים כאלה, כתובים ומוקלדים. יש בוודאי גם מערכות אחרות (מאגר רב מלים באוניברסיטת בר-אילן?) שיוכלו להפיק רשימות לרמות שונות של לומדים לילדים ומבוגרים אם יוזנו בחומרים מתאימים.

²⁰ בהעדרן, נצטרך להיעזר בינתיים באינטואיציה, ואולי גם להציף ברשימות שכיחות קיימות לבתי הספר הקיימות הנמצאות בשימוש בשפות אחרות ולהיעזר בהן ולתרגם, בעיקר שמות ופעלים.

²¹ קישור לרשימות המלים השכיחות המוצעות בספר זה ניתן למצוא ב: <http://www.hebrew-with-halabe.com/modern-hebrew/teaching-hebrew-as-an-additional-language/frequent-words-lists-/hebrew>

Lashon Hatorah (2018) *Breakthrough Chinuch*. Retrieved October 24, 2018, from

<https://www.breakthroughchinuch.com/lashon-hatorah>

Omaggio Hadley A. (2001). *Teaching Language in Context*. Heinle & Heinle, Boston, MA

- Pinsky Greenberg G. (2016). *Exploring the Curriculum Narratives of Jewish Day School Bible Teachers*. Doctoral Thesis, Northeastern University, Boston.

Retrieved on Aug. 6, 2019:

<https://repository.library.northeastern.edu/files/neu:cj82pn858/fulltext.pdf>

נספחים:

נספח מס. 1

לדוגמא למטה: 55 הפעלים ברשימה אלפביתית של פעלי קל שכיחים במקרא (מתוך 175 פעלים בבנינים השונים המוצעים ב'ארגז הכלים' של יהנה – עברית מקראית בדרך המעשית [חלבה, 2011])

אבד, אהב, אכל, אמר, אסף, בא, בנה, היה, הלך, הרג, זכר, חזק, חי, ידע, יכל, ילד(ה), יצא, ירא, ירד, ירש, כתב, לבש, לקח, מת, מלך, מצא, נסע, נפל, נשא, נתן, סב, סר, ספר, עבד, עבר, עלה, עמד, ענה, עשה, פתח, פקד, קם, קרא, ראה, שבר, שב, שכב, שלח, שמע, שמר, שפט, שתה, שם.

נספח מס. 2

לדוגמא, 110 שמות שכיחים במקרא:

אבן, אדון, אדמה, אהל, אור, און, אח, אחות, איש, אל, אלהים, אם, אף, ארץ, אש, אשה, בגד, בהמה, בית, בן, בקר, ברית, בשר, בת, גוי, גבול, דבר, דור, דם, דרך, הר, זהב, זרע, חדש, חטא, חטאת, חיים, חיל, חסד, חרב, יד, יום, ים, כבוד, כהן, כח, כלי, כנף, כסא, כסף, כף, לב, לבב, לחם, לילה, מדבר, מועד, מזבח, מחנה, מטה, מים, מלאך, מלאכה, מלחמה, מלך, מנחה, מספר, מעשה, מצוה, מקום, משפחה, משפט, נביא, נחלה, נער, נפש, עבד, עבודה, עולה, עולם, עון, עין, עיר, עם, עץ, עצם, עת, פה, פנים, פרי, צאן, צבא, צדיק, צדק, צדקה, קול, ראש, רגל, רוח, רע, שבת, שם, שנה, שדה, שער, שפה, שר, תורה

נספח מס. 3

לדוגמא, 23 מילות יחס שכיחות במקרא :

אצל, את, ב-, בין, בקרב, בעבור, בתוך, כ-/כמו, ל-, למען, לקראת, מ-/מן, מאת, נגד, עם
אחר/אחרי, אל, לפני, מפני, מעל, על, תחת, מתחת

נספח מס. 4

- מלים שכיחות מן העברית החדשה, פעלים ושמות, כמו גם מספרים, נמצאים גם בפרק זה מסיפורי יוסף (בראשית לז) (בטקסט שלהלן, נצבעו מלים אלה בצבע צהוב):
    - פעלים: לשבת, לגור, לראות, לעשות, לאמר, לדבר, לספר, לבוא, לקום, לאהוב, לשמוע, לשמור, יכול
    - שמות: אב, אח, אם, בן, ארץ, שדה, שמש, ירח, כוכבים, חלום, מלך
    - מספרים: שבע עשרה, אחד עשר
  - מלות יחס נטויות ושאינן נטויות, ו' כתחילית, את, ה' הידיעה, סיומות הקנין²² (נצבעו בתכלת).
  - מלות מפתח לפרק זה, שאולי אינן מוכרות עדיין (נצבעו באפור): אלומה, לאֵלם, לקנא, לשנא, להשתחוות, להוסיף, דָּבָה, בן זקונים, כתנת פסים, כמו גם מלים השכיחות במקרא ופחות בעברית החדשה: רועה, צאן, נער
  - ועוד שני דברים שסומנו בטקסט בצבע סגול:
    - מילת היחס 'את' במשמעות 'עם', שאינה בשימוש היום ללא נטייה,
    - ו-ה' השאלה, שגם בה איננו משתמשים עוד.
- כאשר מביטים על הטקסט המקודד הני"ל (המכוסה ברובו בצבעים צהוב ותכלת) – המייצגים את מה שאמור להיות מוכר, או לא זר לחלוטין - ברורה עוד יותר התמיכה הרבה שהידיעות בעברית החדשה עשויות להעניק לתלמידים הלומדים סיפורי המקרא.

²² שגם אם לא נלמדו, אינן זרות לחלוטין מתוך היותן דומות לכינויים החבורים בנטיית מילות היחס (כמו: לך, לך, לו...) שהתלמידים כבר נחשפו אליהם.

מה מוכר מעברית חדשה?

■ מלות יחס, תחיליות, סיומות קנין, רבים, סמיכות וכו'
■ אוצר מילים מוכר מעברית של יום יום
■ שם מקומות ואנשים
■ מלות נספח בפרק זה

37:1 וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן:
 37:2 אֱלֹהֵי תְלֹדֹת יַעֲקֹב
 יוֹסֵף בֶּן־שִׁבְעֵי־עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה רֹעֵה אֶת־אֶחָיו בְּצֹאן
 וְהוּא נֹעַר אֶת־בְּנֵי בְלָהָה וְאֶת־בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׁי אָבִיו
 וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־דִּבְתָּם רְעֵה אֶל־אֲבִיהֶם:
 37:3 וַיִּשְׂרָאֵל אֶהָב אֶת־יוֹסֵף מִכָּל־בְּנָיו
 כִּי־בְרִזְקָנִים הוּא לוֹ וַעֲשֵׂה לוֹ כְּתֹנֶת פָּסִים:
 37:4 וַיִּרְאוּ אֶחָיו כִּי־אֶתּוֹ אֶהָב אֲבִיהֶם מִכָּל־אֶחָיו
 וַיִּשְׂנְאוּ אֹתוֹ וְלֹא יָכְלוּ דַבְּרוֹ לְשָׁלָם:
 37:5 וַיְחַלֵּם יוֹסֵף חֲלוֹם
 37:6 וַיַּגֵּד לְאֶחָיו וַיּוֹסֲפוּ עוֹד שֹׂנְאֵה אֹתוֹ:
 וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
 37:7 "שִׁמְעוּ־נָא הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלַמְתִּי:
 37:8 וְהִנֵּה קָמָה אֶלְמָתִי וְגַם־נִצְבָּה
 וְהִנֵּה תִסְבְּיָנָה אֶלְמָתֵיכֶם וְתִשְׁתַּחֲוֶינָה לְאֶלְמָתִי:"
 וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֶחָיו
 "הַמֶּלֶךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ אִם־מִשׁוֹל תִּמְשַׁל בְּנוֹ"
 וַיּוֹסֲפוּ עוֹד שֹׂנְאֵה אֹתוֹ עַל־חֲלֻמְתּוֹ וְעַל־דְּבָרָיו:
 37:9 וַיְחַלֵּם עוֹד חֲלוֹם אַחֵר וַיּוֹסֶפֶר אֹתוֹ לְאֶחָיו וַיֹּאמֶר
 "הִנֵּה חֲלֻמְתִי חֲלוֹם עוֹד
 וְהִנֵּה הַשָּׁמַשׁ וְהַיָּרֵחַ וְאַחַד עֶשְׂרֵה כּוֹכָבִים נִשְׁתַּחֲוּיִם לִי
 37:10 וַיּוֹסֶפֶר אֶל־אָבִיו וְאֶל־אֶחָיו
 וַיַּגִּיעַ־בּוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר לוֹ
 "מָה הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלַמְתָּ?
 37:11 תָּבוֹא נְבוֹא אֲנִי וְאִמִּי וְאֶחָיִךְ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנֶיךָ אֶרְצָה:"
 וַיִּשְׂנְאוּ־בּוֹ אֶחָיו
 וְאָבִיו שָׁמַר אֶת־הַדְּבָרִ:

נספח מס. 5

הטקסט מתוך ספר הילדים 'דברים שאני לא מגלה', מאת גדי טאוב, המוצג להלן, מובא למטה שלוש פעמים נוספות בצבע, כאילו נקרא בשלוש רמות. הרמות מבטאות הכרות עם 500, 1000, 2000 מילים (מצטברות), השכיחות ביותר עלפי רשימת בלגור (1968)²³. המילים/קטעים המוכרים בכל שלב וקלים לפענוח, נצבעו בצבע אחר. כך נראה בבירור החלק בטקסט שעדיין אינו מוכר (לא צבוע), ויש ללמוד אותו או להבינו מתוך ההקשר ובעזרת מורה/מילון. חלק זה הולך כמובן ופוחת, ככל שמספר המילים השכיחות המוכר עולה.

²³ המספרים שנוספו בכל פעם לטקסט מציינים כמה פעמים לפחות הופיעה כל אחת מהמילים השכיחות במאגר הכתוב שעליו התבסס בלגור ברשימתו.

זני שונא ללכת לקטנות. אתמול היה היום הראשון של הקטנות. כתיי בבקר וחלקי אותנו לקבוצות. המדריכים הסתובבו עם הלצות קטנות וסבצו טמבל קתמים עם הסמל של הקטנות. גם לנו חלקו כובעים קאלה. כל ילד שקראו את השם שלו היה צריך ללכת להתישב מאחורי המדריך שאמרו לו. אני שונא את זה. זה יותר גרוע מיום הראשון של השנה. זה כמו שמעבירים אותך בית ספר למקום שבו אתה תלמיד חדש בכתה. רק שכאן כלם חדשים. כל הילדים הסתכלו אחד על השני לראות אם הם מכירים מישהו, או אם הם רואים מישהו שהם יגולים להיות חברים שלו. למדריכים היו משרוקיות והם נסו לצעות שמה, אבל לאף אחד לא היה מצב רוח.

אחר כך כל קבוצה הלכה למקום אחר. אנתנו הלכנו עם המדריך שלנו לחרשה של ארנים וישבנו בצל על האדמה ועל המהטים היבשות. קבלנו שוקו ועוגת גבינה מרבעת. כמו בשנה

שעברה. הדבר שאני הכי אוהב בקטנות זה השוקו והעוגה בבקר. ישבתי ושתיתי את השוקו מהשקית והסתכלתי על הילדים שנקבוצה שלי. היו רק שני ילדים שאני מכיר. הם לומדים בבית הספר שלי, אבל לא בכתה שלי. אחר כך המדריך שלנו ספר מה נעשה בקטנות. הוא אמר ששילש נעמים בשבוע נהיה בכרקה. זה החלק שאני הכי שונא. אני פוחד מברכות כי אני לא יודע לשחות טוב, וחוצי מזה תמיד קר לי במים. אני גם פוחד להגיד שאני לא רוצה להכנס, שלא יתחילו לשאל אותי למה לפני כלם. אני לא יודע למה. אני שונא ברכות וזהו.

יש ילדים שרואים עליהם שהם לא פוחדים אפילו כשהם לא מכירים את אהר. הם ישר מתחילים לדבר עם ילדים אחרים. יש קאלה שישר מתחילים לדבר אצלם הם נודניקים, יש קאלה שישר מתחילים לדבר אבל לא אכפת להם גם לא לדבר. כאלו זה בכלל לא מפריע להם שאין להם באו חברים. כלם תמיד רוצים להיות חברים של הילדים האלה, כי יש להם בשחון עצמי והם לא פוחדים משום דבר.

באתם בצברים, כשהקטנות נגמרה, חזרתי הביתה ברגל ובכלל לא היה לי חשק לחזור לשם יותר. אבל בערב אבא אמר לי שגם בשנה שעברה זה היה קשה בהתחלה ואחר כך דווקא נהנית. אולי. אבל בינתיים זה יותר גרוע מבית הספר. בבית הספר לשחות יצל לומדת באותה פתה אתי.

500 המלים הפשוטות בילד
שפשוטות יותר מ 63

זני שונא ללכת לקטנות. אתמול היה היום הראשון של הקטנות. כתיי בבקר וחלקי אותנו לקבוצות. המדריכים הסתובבו עם הלצות קטנות וכובצו טמבל קתמים עם הסמל של הקטנות. גם לנו חלקו כובעים קאלה. כל ילד שקראו את השם שלו היה צריך ללכת להתישב מאחורי המדריך שאמרו לו. אני שונא את זה. זה יותר גרוע מיום הראשון של השנה. זה כמו שמעבירים אותך בית ספר למקום שבו אתה תלמיד חדש בכתה. רק שכאן כלם חדשים. כל הילדים הסתכלו אחד על השני לראות אם הם מכירים מישהו, או אם הם רואים מישהו שהם יגולים להיות חברים שלו. למדריכים היו משרוקיות והם נסו לצעות שמה, אבל לאף אחד לא היה מצב רוח.

אחר כך כל קבוצה הלכה למקום אחר. אנתנו הלכנו עם המדריך שלנו לחרשה של ארנים וישבנו בצל על האדמה ועל המהטים היבשות. קבלנו שוקו ועוגת גבינה מרבעת. כמו בשנה

שעברה. הדבר שאני הכי אוהב בקטנות זה השוקו והעוגה בבקר. ישבתי ושתיתי את השוקו מהשקית והסתכלתי על הילדים שנקבוצה שלי. היו רק שני ילדים שאני מכיר. הם לומדים בבית הספר שלי, אבל לא בכתה שלי. אחר כך המדריך שלנו ספר מה נעשה בקטנות. הוא אמר ששילש נעמים בשבוע נהיה בכרקה. זה החלק שאני הכי שונא. אני פוחד מברכות כי אני לא יודע לשחות טוב, וחוצי מזה תמיד קר לי במים. אני גם פוחד להגיד שאני לא רוצה להכנס, שלא יתחילו לשאל אותי למה לפני כלם. אני לא יודע למה. אני שונא ברכות וזהו.

יש ילדים שרואים עליהם שהם לא פוחדים אפילו כשהם לא מכירים את אהר. הם ישר מתחילים לדבר עם ילדים אחרים. יש קאלה שישר מתחילים לדבר אצלם הם נודניקים, יש קאלה שישר מתחילים לדבר אבל לא אכפת להם גם לא לדבר. כאלו זה בכלל לא מפריע להם שאין להם באו חברים. כלם תמיד רוצים להיות חברים של הילדים האלה, כי יש להם בשחון עצמי והם לא פוחדים משום דבר.

באתם בצברים, כשהקטנות נגמרה, חזרתי הביתה ברגל ובכלל לא היה לי חשק לחזור לשם יותר. אבל בערב אבא אמר לי שגם בשנה שעברה זה היה קשה בהתחלה ואחר כך דווקא נהנית. אולי. אבל בינתיים זה יותר גרוע מבית הספר. בבית הספר לשחות יצל לומדת באותה פתה אתי.

